Александр АТЛАСОВ: "ОЛОХ УУСТУКТАРА УРАТЫ ЭППИЭТИНЭҺИ ЭРЭЙЭР"

- Александр Павлович, ааспыт 2017 сыл саамай өйдөөн хаалбыт үтүө түгэнигэр тугу киллэрэҕин уонна маны тэҥэ саамай ыарахана туох этэй?

-Ааспыт сыл үтүө түгэнигэр биир дойдулаахпыт, чаҕылхай общественнай деятель М.К. Аммосов төрөөбүтэ 120 сыллаах үбүлүөйүгэр анаммыт үлэни-хамнаһы, тэрээһиннэри киллэрэбин. Үбүлүөйдээх сыл үтүө өрүттэрэ, бэлиэ түгэннэрэ, кыайыылара-хотуулара улуус олохтоохторун хаһаанҥытааҕар да түмтүлэр. Ыччаты патриотическай тыыҥҥа иитии бүтүн улуус эдэр дьонун, оскуола үөрэнээччилэрин хабан киэҥник ыытылынна. Онон бу сыл дуораана өргө диэри иһиллиэҕэ, ахтыллыаҕа дии саныыбын. Маны тэҥэ бэс ыйыгар дойду 26 регионуттан тыа хаһаайыстыбатын бэрэстэбиитэллэрэ кэлэн, улууспут хайдах-туох дьаһанан олорорун көрөн-истэн барбыттара. Бу сырыы экскурсия дуу, күүлэй дуу ис хоһоонноох буолбатах, бу биһиги үлэбит түмүгэ. Ол эбэтэр бүттүүн улуус араас ис хоһоонноох федеральнай бырайыактарга кыттан, производственнай обьектары, ыччат кыбаарталларын, хаһаайыстыбалары тэриммиппитин көрдүлэр-иһиттилэр. Оттон ааспыт сыл ыарахаттарыгар тохтоотохпуна, чуолаан, үп-харчы боппуруостарыгар харгыстары көрүстүбүт. Ордук президент ыам ыйынааҕы ыйааҕын толорууга ыарырҕаттыбыт. Кэккэ салааларга хамнас үрдээбитэ үчүгэй, ол гынан баран, хайа эрэ өттүнэн биһиэхэ ноҕоруускалаах, охсуулаах буолла. Дохуот киириитэ бытаарда. 2017 сыл түмүгүнэн дохуокка 6 мөл. кэриҥэ тыһ. солк. киирбэтэ. Бу бары хайысхаларга билиннэ. Ол эрээри СР правительствота, үп министерствота биһиэхэ утары баран көмөлөһөн, төһө да ыараханын иһин балаһыанньаттан таҕыстыбыт.

- Дьэ, кризис кэллэ дэһэбит. Бу олохтоохторго, үп-харчы хайысхатыттан ураты, өссө хайа өттүнэн дьайыан сөбүй?

- Кризис үчүгэй өттүнэн дьайыан сөп. Арҕаа дойдулар бобуу-ҕаайыы, ыгыы-түүрүү биллэрэннэр, төттөрүтүн дойду бэйэтэ оҥорон таһаарыыта, чуолаан, тыа хаһаайыстыбата сайынна, бородууксуйа элбээтэ. Ол тэҥинэн биһиги республикабытыгар эмиэ олохтоох бородууксуйаны оҥорон таһаарааччылары өйүүр, көҕүлүүр үлэлэр күүскэ ыытыллаллар. Атын регионнарга билиһиннэрэн, атыылаан, кэҥээн эрэбит. Биһиги улууспутугар саҥа салаа быһыытынан мүөт бородууксуйата сайдан эрэр. Онон кризис биһигини түмүөхтээх уонна бэйэ бородууксуйатын оҥорон таһаарыыга үлэлиэхтээх. Хас биирдии ыал сүөһүлээх-астаах, оҕуруот астаах буоллаҕына, ханнык да кризис биһигини хаарыйыа суохтаах.

- Бэйэ бородууксуйатын оҥорон таһаарыыга, соҕотуопкаҕа хайдахпытый?

- Хас биирдии улуус СР правительствотын кытта сүрүн бородууксуйаны оҥорон таһаарыыга сөбүлэһии түһэрсэр. Биһиги 36 көрүҥнэ сөбүлэһии түһэрсибиппит. Ааспыт сыл түмүгүнэн, Нам улууһа ити 36 көрүҥтэн 26-н толордо, бу 74,3 % тэҥнэстэ. Кэнники сылларга толоруубут бырыһыана үрдээтэ. Ол аата, мин санаабар, сайдыыга хардыы баар. Урукку сылларга 54-58-60 % толорор эбит буоллахпытына, 74 %-ҥа тахсыбыппыт элбэҕи этэр. Бу мээнэҕэ бэриллэр сыыппаралар буолбатах. Бу хас биирдии киһи дохуота, бородууксуйа оҥорон таһаарыы, дьон хамнаһа.

Мин бу салааҕа улахан болҕомтобун уурабын. Ый аайы экономическай сайдыыбытын көрөбүн. Ханнык нэһилиэктэр хайдах үлэлииллэрин, былааннарын толороллорун көрөбүн, хонтуруоллуубун. Ол суотугар син тардынныбыт уонна сыыппара урукку сылларга тэҥнээтэххэ тубуста дии саныыбын. Эт бородууксуйатыгар атын улуустары кытта тэҥнээтэххэ араастаһыы баар. Ол гынан баран 2016 сылга Никольскай нэһилиэгэр убуойнай сыах үлэҕэ киллэрбиппит. Үлэтин тэтимнээхтик саҕалаабыта. Бастакы сыл 120 төбө астаммыт эбит буоллаҕына, 2017 сыл түмүгүнэн 350-ча төбөнү астаатыбыт. Итиэннэ "Эрэл" ТХПК нөҥүө субсидия көрөн, нэһилиэнньэттэн бородууксуйа тутан, 30 туонна соҕотуопкалыахтаах сорудахпытын, 64 туоннаҕа тириэртибит, ол эбэтэр 34 туоннанан аһары толордубут.

- "Соҕотох Баһылык хонууга буойун буолбатах" диэн этиини кытта сөпсөһөҕүн? Нэһилиэнньэ ону төһө өйдүүрүй?

- Бу этиини кытта сөпсөһөбүн. Сөпкө этэллэр. Бары түмсэн тэрилтэлэртэн саҕалаан, түөлбэлэр, сэбиэттэр, сүбэлэр биирдиилээн олохтоохторго тиийэ кыттыстахпытына үлэхамнас тахсар. Кэнники сылларга тупсаран оҥоруу программатынан элбэх үлэ ыытылынна. 19 муниципальнай тэриллииттэн 16 нэһилиэк 4,5 мөл солк. суумалаах үбү-харчыны ылан суолларын-иистэрин оҥоһуннулар, сырдатыннылар, араас сквердэри, оҕо оонньуур, сынньанар былаһааккаларын тутуннулар. Манна нэһилиэнньэ кыттыыта, субуотунньуктарга тахсыыта олус улахан суолталаах. Холобура, биирдиилээн нэһилиэктэргэ спорт саалалар: 1 Хомустаахха, Көбөкөҥнө, Искраҕа, Никольскайга КСК, Арбыҥҥа оҕо саадын тутууларыгар нэһилиэнньэ биир киһи курдук түмсэн күргүөмнээхтик үлэлээбитэ. Манна нэһилиэк баһылыга хайдах үлэлиирэ көстөр. Ол эрээри мин хайа да нэһилиэги чорбоппопун, барыларын тэҥҥэ көрөбүн.

- Улуус дьаһалтатын отчуотун түмүгүнэн туох санааҕа кэллиҥ? НКТЭ, Намнааҕы педколледжка, учууталларга, детсад үлэһиттэригэр, быраастарга, бэтэрээннэргэ тус-туһунан отчуоттаабытыҥ тугу этэрий? Бэлиэр, быыбарга бэлэмнэнэн эрэр диэн эҕэлээх этиилэр иһиллэллэр...

- Үһүс сылбын биир бөлөҕүнэн отчуоту ыытан кэллим. Быйылгы отчуоту быыбарга бэлэмнэнии курдук өйдөөбүттэрэ буолуо... Ол гынан баран, быйылгы 2018 сыл дойду үрдүнэн уопсай балаһыанньаҕа, экономическай турукка уустуктардаах, араас уларыйыы-тэлэрийии, үлэҕэ саҥа сыһыан ньымалара киириэхтэрэ, үп-харчы салаатыгар ыарахаттардаах сыл. Чуолаан, бу балаһыанньаҕа бэлэмниир сыалтан тус-туһунан отчуоттар ыытылыннылар. Тустаах үлэһиттэр этиилэрин, туохха ыарырҕаталларын, санааларын-оноолорун истэн, сыаналаан түмүк оҥорон, иннику үлэни торумнуурга табыгастаах буолла. Ханна да олус элбэх киһи кыттыыны ылла. Биирдиилээн тэрилтэлэр, холобура, доруобуйа харыстабылын үлэһиттэрэ туспа отчуоттаа диэн этиилэрин быһа гыммакка ылыммытым, хайа да өттүгэр туһалааах көрсүһүү буолла. Оттон маны быыбарга бэлэмнэнии диэччилэргэ туһаайан эттэхпинэ, дьон санаата араас, онно киһи омнуолуура туох да суох.

- Быйылгы улуус отчуотун кэмигэр салайааччылар утуйа олорор хаартыскалара ситимнэргэ тарҕаммыта. Итини хайдах ылынныҥ уонна туох диэн сыана быһаҕыҥ?

- Бу көстүү тула улуус дьаһалтатын үлэһиттэрин кытта, тута мустан кэпсэппиппит, ырыппыппыт, тустаах үлэһиттэргэ сөптөөх бэлиэтээһиннэри биэрбитим. Салайааччы эппиэтинэһин, эбээһинэһин ханнык да түгэҥҥэ умнуо суохтаах, бэйэ бодотун тардынан, хонтуруолланан сылдьыахтаах. Онон салайааччылар бэйэлэригэр түмүк оҥостубут буолуохтаахтар. Маныаха нэһилиэнньэни буруйдаабаппын, төттөрүтүн бу түгэн киһини бэрээдэктиир. Улуус баһылыгын быһыытынан, мин бу быһыыны, салайар үлэбэр итэҕэс-быһаҕас тахсыбытын тэҥэ ылынным. Үлэһиттэргин көр, хонтуруоллаа диэн, тус бэйэбэр ыҥырыы курдук сыаналыыбын.

- Аһаҕас буолууну өрө тутаҕын дуо? Кыһалҕалаах киһи эйиэхэ харгыһы көрсүбэккэ холкутук киирэн кэпсэтиэн сөп дуо?

- Мин киһиэхэ барытыгар аһаҕаспын. Суотабай төлөпүөнүм нүөмэрэ улуус үгүс олохтоохторугар баарын билэбин. Эрийэн кэллэхтэринэ бука барыларын кытта кэпсэтэбин. Оттон бириэмэ булан эппиэттээбэтэхпинэ, киэһэ үлэ чааһын кэнниттэн, миэхэ эрийэ сылдьыыбыккыт диэн, билбэт да нүөмэрим буоллаҕына, кэпсэтэбин. Тоҕо диэтэр, дьон миэхэ наадыйар, туох эрэ кыһалҕалаах буолан эрийэллэр. Биир да нүөмэри эппиэттээбэккэ көтүтэ иликпин. Телефонум нүөмэрин этиэхпин сөп: **89681500691**. Инстаграмҥа страница арынным. Бириэмэбиттэн көрөн хаартыскалаах сонуннары, информацияны биэрэбин. Онон мин хаһан, ханна, туох тэрээһиҥҥэ сылдьыыбыппын инстаграм "олохтоохторо" кэтии олороллор.

Оттон нэһилиэнньэни кытта тус көрсүһүүм күнэ – чэппиэр. Ол гынан баран, бу күнү тутуспакка, хаһан баҕарар кэлбит киһини кытта көрсөн кэпсэтэбин, кыһалҕатын истэбин, көмөлөһөргө, быһааларга дьулуһабын. Ханнык да хааччахтарга дьону хаайбаппын, анаан суруйтарбакка да киириэхтэрин сөп.

- Ил Дархан "Дьаданҥы дьон аҕыйах буолуохтаах" диэн сорук туруорбута. Бу сорук туолуута биһиги улууспутугар хайдаҕый?

- Былырыын нэһилиэктэринэн олох таһымын быһаарар сыаллаах учуот оҥоһуллубута. Ол түмүгэр 60 % киһи дохуота кыра диэн биллибитэ. Үлэтэ суох дьон элбэҕинэн республикаҕа маҥнайгы миэстэҕэ турабыт. Ол гынан баран, атын регионнар, улуустар ыалдьыттыы кэлэ сылдьан кыахтаахтык олорбутун бэлиэтииллэр. Дьон дьиэлэрэ тупсаҕай, сиэдэрэй көрүҥнээхтэрин хайгыыллар. Кыахтаахтык олороҕут диэн түмүк оҥороллор.

Оттон статистика төттөрүтүн атыны этэр. Дьон олоҕун таһыма ыйытык быһыытынан оҥоһуллар буолан, сыыппара сыыһар. Росстаттарга чинчийии ньыматын уларытыахха диэн этии киллэрбитим. Олох таһымын үрдэтиигэ улахан болҕомто ууруллар. МРОТ үрдээн, 23 тыһ.700 солк. буолла. Ыам ыйыттан 27 тыһ. 908 солк. тэҥнэниэҕэ. Бу, биллэн турар, улахан дьайыыны оҥоруоҕа. Улууска үлэ уонна дьарыктаах буолуу, республикаҕа дьарыктаах буолууну көҕүлүүр сыл элбэҕи эрэннэрэллэр. Көмөлөһөр, өйүүр ис хоһооҥноох араас акциялар ыытыллаллар. 2017 сылтан тэрилтэлэр икки ардыларыгар кыамматтарга, кырдьаҕастарга көмөлөһөр сыаллаах "Акция добра" эстафета саҕаламмыта. Быйыл бу хамсааһын нэһилиэктэргэ туттарылынна. Маҥнайгынан 1 Хомустаах саҕалаата. Былырыын бартыһаннар "Полка добра" саҕалаабыттара. Билигин улуус нэһилиэктэригэр барыларыгар кэриэтэ бородуукта долбуурдара баар буоллулар.

- Республика киин улуустарыгар үгүстэригэр дыбарыастар, кииннэр, театрдар баар буоллулар. Оттон биһиги хаһан дыбарыастанабыт?

- Бастаан кинотеатртан саҕалыахха. 2013 сылга баһылыгынан үлэлии кэлэрбэр, бу тэрилтэ 3 мөл. кэриҥэ иэстээх, хаарбах туруктаах олус айгыраабыт тэрилтэ этэ. Иэһин көҕүрэтэн, өрөмүөннээн, сөргүтэн, саҥалыы үлэлии турар. 5,5 мөл. солк. суумалаах оборудование ылбыппыт. Россиятааҕы биир кэлим ситимнэ киирэн, дойду улахан куораттарын тэҥэ киинэ сүрэхтэниитэ тэҥҥэ бара турар. Дьон сылдьыыта элбээтэ, интэриэһэ үрдээтэ. Онон дьон сынньанарыгар ханнык эмэ усулуобуйа баар. Маны таһынан саҥа культура киинин туруорсубуппут хаһыс да сыла буолла. Культура дыбарыаһа – ыра санаабыт. Бары билэ-көрө сылдьаҕыт, ирдэбилгэ эппиэттиир культурнай киин суох. Билиҥҥитэ, культура дыбарыаһын бырайыага оҥоһулунна. Быйылгыттан саҕалаан тутуутун кыралаан саҕалыахпытын баҕарабыт.

- Дьокуускайга "Туймаада", мэҥэлэргэ "Манчаары", уус алданнарга "Бэрт хара", чурапчыларга "Боотур Уус", Бүлүүгэ "Оленск" стадионнар бааллар. Оттон биһиги культурнай-спортивнай комплекспыт стадиона тоҕо анал аата суоҕуй? Ама, ким да аатын биэрэрбит суох дуо?

- Бастатан туран, культурнай-спортивнай комплекс республика бас билиитигэр баар. Иккиһинэн, аат Ил Дархан ыйааҕынан иҥэриллэр. Манна сыһыаннаах кэпсэтиилэр барбыттара. Мымах, М.К. Аммосов, Нь.С. Тимофеев ааттарын биэриэххэ диэн этиилэр киирбиттэрэ. Онон манна үлэ бара турар. Сотору кэминэн быһаарыллыаҕа.

Бэлиэтээн эттэххэ, КСК-ка салалтатын кытта 2 мөл. 800 тыһ. солк. суумаҕа сөбүлэһии түһэрсэн үлэлии олоробут. Ол суотугар улуус олохтоохторо туох да харгыһа суох эрчиллэллэр, спордунан дьарыктаналлар.

- Нэһилиэнньэҕэ аһаҕаспын диэбитиҥ, тус олоҕуҥ, сынньаланын туһунан кэпсии түс эрэ. Кэргэнҥин үгүс киһи көрөн билбэтэ буолуо дии саныыбын. Тоҕо диэтэр, улахан тэрээһиннэргэ, холобура ыһыахтарга бэйэҥ эрэ сылдьааччыгын дии...

- Үс оҕолоохпун: икки кыыс, биир уол. Улахан кыыһым МФЦ-га үлэлиир, кыра кыыһым кэргэннээх, мед.колледжка преподаватель, уолум Намнааҕы гимназия 10-с кылааһын үөрэнээччитэ. Кэргэним Л.И. Атласова улуустааҕы киин балыыһа гинекология салаатын салайар, акушер-быраас. Сынньанарга бириэмэ тиийбэт курдук. Былырыын улуус туристическай баазаларыгар сылдьыталаабытым. Булкааска улаханнык сылдьыбаппын. Мунҥаны интэриэһиргиибин. Сааскы куһу манаабатаҕым ыраатта. Ити кэмҥэ оруобуна халаанынан, баһаарынан мэлдьи үлэ үөһүгэр сылдьабыт. Оттон улахан тэрээһиннэргэ соҕотох сылдьарым туһунан эттэхпинэ, чахчы сөпкө бэлиэтии көрөр эбиккит. Улахан тэрээһиннэргэ кэргэмминээн бииргэ сылдьыахпытын, үлэбит бириэмэтэ сөп түбэһиспэт. Кини быраас буолан, бириэмэтэ кырыымчык. Инникитин бу боппуруоһу болҕомтоҕо ылыам.

- Александр Павлович, кэпсээниҥ иһин махтанабын!
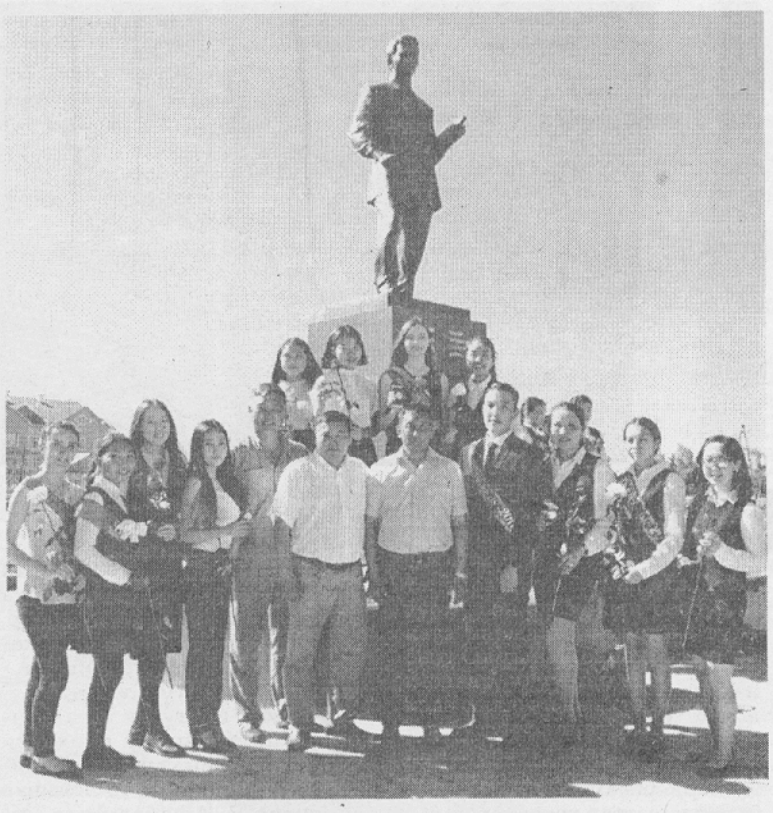
Кэпсэттэ
Лена НОГОВИЦЫНА